

LOCULI

IL-KATAKOMBI
TA' SAN PAWL

MEJDA

IL-KATAKOMBI

Kemm ftit huma dawk li marru jzuru l-katakombi tar-Rabat. X'fihom tara? qalli wiehed. Jekk hemm bosta jahsbu bhal dan, ghidt jien, ahjar wiehed jikteb zewg kelmiet biex igharraf x'fihom tara l-katakombi. Il-katakombi, mhux tar-Rabat biss, izda ta' kullimkien, huma, tista' tghid, bliet tal-mejtin, oqbra fuq oqbra maqtughin fil-blat fl-ewwel snin taz-żmien nistrani, bejn it-tielet u l-hames seklu (300—500 A.D.) wara Kristu. *Marie*

Il-kelma *katakombi* donnha giet mill-Grieg, u ssemma *katakombi* ic-cimiterju ta' San Bastjan f'Ruma fis-sena 400 w.K. F'Ruma qatt ma kien hemm katakombi qabel ma xtered id-din nistrani, wahda ghax ir-Rumani ma kenux jindifnu fid-dwiemes, u ohra ghax id-dfin ta' ghalanija deher biss bejn l-insara. Ghax l-insara bit-twemmin il-gdid ta' Kristu u bil-ghaqda ta' l-imhabba li kellhom bejniethom riedu li fil-mewt jibqghu flimkien bhal ma flimkien kienu jghixu f'hajthom. Il-ghada li n-nies tindifen fi dwiemes jew oqbra maqtugha fil-blat giet mill-Palestina mal-Lhud ghax dawk mill-qedem kienu jaqtghu oqbra fil-blat ghad-dfin ta' nishom. Naqraw fil-kotba mqaddsa kif il-Patrjarki gew midfuna f'oqbra mhaffrin fil-blat u Sidna Gesu gie mqieghed f'demus misdud b'haqra kbira. *Marie*

Dawn id-dwiemes tal-Palestina u tal-Qanghan xterdu ma' kull fejn marru l-Feniçi u l-Kartaginiçi, izda qabel gew l-insara baqghu oqbra wahdiena, ghal gisem wiehed, li ma' xulxin ma kenux jinfdu. Kull bniedem, jew kull dar ghaluha.

Missirijietna ta' l-ewwel izmna hadu, nahseb mill-Feniçi, il-ghada li jidfnu fid-dwiemes ghax minn dawn hemm eluf imxerrda f'Malta u f'Ghawdex. *Marie*

Dawn l-oqbra aktarx huma qatgha fil-blat, qasba tul u nofs qasba wisa' li mhaffra ghall-qasba jew izjed. Fil-hajt tal-qatgha kien jigi mhaffer il-qabar li kien jinghalaq b'haqra kbira rqiqa kemm tghatti l-fomm tad-demus.

Mela niesna, fi żmien li Ruma hakmet dawn il-gzejjer, kienu jidfnu fid-dwiemes maqtugha fil-blat u ghalhekk mita saru nsara u gew jafu li f'Ruma u f'artijiet ohra l-insara tghallmu jidfnu lil dawk ta' dinhom fil-katakombi, minnufh qatghu huma wkoll katakombi barra mill-belt il-kbira.

Ghalhekk l-akbar katakombi ta' Malta huma ma' dwar ir-Rabat 'il hemm minn San Pawl ta' barra ghax is-swar tal-belt

h-Rum.ini makenux iridu drt_n ft
 iibdc *minn h'k'ienet: *hominem morluum i*
 ^ Htfisser ' ewwa l-belt u la g andhomfo
 H * A * ' " •mejtin". li-Rabat g n a n a l-isbah u
 I ^ T S J u T M Sa«t'Agta, ^ " J ? ^ u o r a j ?
 ,4 Sa". « e f t a d l i b l a i s e n ». L-Abbatija tad.Dejr, Q

hunia
 kb,ir T*/;Jm la'kaukombi hdejn il-Knisja Fo*.^
 tti-Fiddien. hi - kbgr barl-a miH-Mosta qabel Ufo
 H*»» SJCpsSJI-Ba ar, imsej in 7fc/.tf«/rfl Barral

ffiSf^tg od m,t-torr, tal- awhau *
 Hemm katakombi g ir il-G ira ta San Tumas ^
 lloc hod mit-torri; fuq wie ed minn l-oqbra maqtug a klient
 oaddes lijuri li kien liemm midfun ragel miqjum -u aktarxj
 nukbiratal-Knisja. "/« A&//w>« O<>*K>« /«« CAwtf Jz<^t
 gofafa Z W * ' saluum tne fac". "Fl-lsem Sidna Gesu quot
 inui, Muiejja arisni".

Chax kulihadd majmurx jara b'g ajnejh dawn l-oqbrafc
 l-ewwel insara ta' Malta ewmidfuna in e a bil-fidi l- didau
 fil-mewt ma kinux jaraw hlief id-da la tal- ajja ta' dejjem ?)
 jaf kemm i sma ta' qaddisin ew niidfuna fdawk id-dwieme
 minsija. (1)

Natu harsa lejn il-katakombi ta' San Pawl ir-Rabat.li
 imnaddfa fl 1894, g ax sa dak i - mien kienu mimlija bi tal
 ha ar, ibel u kull ma sata jinxe et fihom ma 'tul xielf sni
 ll-lum indaf u mdawla bil-lampi elettri i.

Tin el 18-il tar a u ssib ru ek f'wesg a. Fuq ix-xell
 jidher lidarba kien hemm kappella li tin el g aliha b'fc
 ttriet Fuq il-lemin hemm tara lijie u g at-triq ta' l-oqk
 /ew qatghiet imdawra donnhom mit na tal-miexi li hemmf
 *«g a kienu mwejjed lil-ewlenin insara kienu jimteddo
 dwarhom u jieklu b'tifkira tal-mejjet li kieng se'r jidfnu.
 t»lb kien is.r ma' dwarhom ukoll. / fl^U

oqbJirn" ^ka^kombi emm tliet xorta ta'oqbra/ H*
 ^S^Ajr^kemm joq* od
 n k,enu jsej ulhom locuL

jg id is-Sur Pawl Btllanti fti-Rtieb i

l-... ana, "idawn ,najinsabux lief Malta.

Kolloxjur. reqqa * Kollox mistur, bla tlelhx,
 " ' ^ " T ' S n T n " g uriru u kburi i da g an-
 bla qix g ax in-nraoi mag s;
 du f T " 1 ra i maghandux ja seb lief fid-dinja 1-o ra
 fi S iTg Sd hija lk ta' 1-eghmil it-tajjed fil-ajja, - ma
 T Hckk kienu ja sbuha 1-ewwel insara u dan .g allmuna
 lkatakoni. G alhekk min i urhom bid dehen jitg allem x kienu
 ta mlu missirijietna elfejn sena ilu u x'kienu ja sbu fuq d- fja
 ta' dejjem u kemm kienu bitwemmin qawwi, jit ejjew g aha.

T. Z.

LILL-KITTIEBA TAL-"MALTI

MIN

MO U .LEJN .OMMU .JI BOR
 BIEX .LILHA .JKABBAR
 ISIMHA .JWE AH
 U •MA' .KULLHADD .SBUHITHA .JXANDAR
 KBIR .JISSEJJA
 QUDDIEM .ID-DINJA
 G AL .DEJJEM .TA' .DEJJEM
 ISMU .MNAQQAX .JI I
 FIL-KTIEB .TAL-HAJJA
 TAL-GLORJA.

P.